

Ooit

Sasha Tieman

Een moeder, een dochter en een kleindochter. Hun leven, gebouwd op verborgen verhalen, valt plotseling uiteen. Via brieven, dromen en tekeningen proberen ze elkaar te bereiken en zichzelf opnieuw te vinden.

Liza wil niet hier zijn en kent manieren om zich te verplaatsen naar waar het beter lijkt. Nora heeft een altijd aanwezige vraag waarop haar vader het enige antwoord is. Jana ligt in coma en maakt een reis door haar herinneringen om een lang vervlogen liefdesgeschiedenis opnieuw te beleven. Een belofte die nooit is vervuld.

Als een koorddanser beweegt de lezer zich door Ooit, over lijnen tussen verschillende werelden. Gaandeweg worden verbindingen zichtbaar: een droom brengt de werkelijkheid in beweging, een nieuwe blik op een ver verleden laat een ander licht schijnen op het heden.

ISBN 978-94-92079-42-8

Ooit

Sasha Tieman

Artscience

Voor E. en M. en wat eens was.
Voor R. en wat nu is.

Sasha Tieman, *Ooit*

Copyright © 2020 Sasha Tieman en voor deze uitgave Boekencoöperatie Nederland U.A.

Een uitgave van Artscience, onderdeel van de Boekencoöperatie

Omslagtekening: Anna Rudolf, omslag ontwerp Sasha Tieman

Opmaak: Ewout Storm van Leeuwen

Foto auteur: Ruud Vrugt

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

boekcoop@gmail.com

www.boekencooperatie.nl, www.boekenroute.nl (webwinkel)

NUR 301 (Roman)

ISBN 9789492079428 (papieren boek)

ISBN 9789492079435 (e-boek)

Ooit kan een moment in het verleden zijn. Of in de toekomst.
Alleen als de tijd stil staat is ooit nu.

LIZA

De vrachtwagen is er al op het moment dat ik hem zie. Ik kijk nog naar oma als ik de remmen hoor, ik draai mijn hoofd om en zie de zijspiegel op me af komen. Dan de klap. Het moment dat ik de grond raak voel ik niet, ik zie mezelf vallen en mijn hoofd op het asfalt terecht komen, ik zie mensen naar mij toe rennen maar het is alleen mijn lichaam waar ze zich overheen buigen en de mensen en mijn lichaam worden steeds kleiner want zelf stijg ik op naar een hoogte vanwaar ik mijn hele wereld overzie, alles waaruit mijn leven bestaat – daar zie ik papa aan het werk, ik zoom in, zie hoe zijn ogen over een scherm bewegen met daarboven de frons in zijn voorhoofd, ik zoom uit en weer in, nu zie ik mama in de stad met een vriendin, ze komen net aan op het terras aan het water waar ik ook weleens met haar ben geweest, ze kiezen een tafeltje in de zon, mama schuift de zonnebril van haar hoofd voor haar ogen en ziet eruit als een fotomodel, wat lijkt ze jong, zo zonder mij – ze zullen haar nu wel elk moment gaan bellen, dat haar dochter ergens met haar hoofd op straat ligt... ik zoom uit en weer in, nu ben ik bij Julie, op vakantie ergens in Frankrijk, verveeld hangt ze bij de smalle trap van een kasteel waarover haar neefje op en neer rent terwijl haar moeder en tante bordjes lezen en foto's nemen, ik probeer naar haar te zwaaien, kijk dan òp, hier ben ik! maar Julie heeft haar naar binnen gerichte blik, die ziet nog geen olifant die voor haar staat te dansen... ineens word ik weggetrokken, Julie verdwijnt in de verte en ik kom in een donkere tunnel terecht waar aan het einde een rond lichtschijnsel snel groter wordt, als een raket zoef ik door de tunnel en beland midden in helder licht – zo helder als ik nooit eerder heb gezien. Het is hier stil. Ik kijk om me heen.

JANA

Iets is ontploft, overal dwarrelen flarden van momenten die ik herken, ik vang ze één voor één en bekijk ze van dichtbij: een open plek in een bos, een huis bij een heuvel, iemand die mijn hand pakt terwijl we op een brug lopen, een rugzak waar ik tegenaan leun in een trein, ik kijk naar buiten, land met bergen trekt voorbij – waar ben ik, wanneer is dit, wat is de bedoeling, is iets de bedoeling, moet ik dit allemaal begrijpen of mag ik het loslaten? Ik laat los.

LIZA

Het zijn niet mijn ogen die kijken maar iets anders. Mijn ogen zijn achter mijn oogleden in mijn lichaam op straat bij de bioscoop, of misschien inmiddels in een ziekenauto? Het doet er niet toe, niets doet er meer toe,

ik ben lichter dan ik ooit was en zie meer dan ik ooit zag. Ik ben in een landschap. Zonder om me heen te kijken zie ik alles tegelijkertijd. Ik zie heuvels, bomen, een rivier, weiden vol bloemen. De kleuren schijnen door elkaar heen, of weerspiegelen elkaar. Ze werken samen. Het lijkt op muziek: ergens beneden kabbelt de contrabas, daar in de verte stromen de violen, hier en daar bloeit een trompet. Dit landschap om me heen is muziek in vormen en kleur en strekt zich ver uit in alle richtingen. In de lucht zie ik een grote zeepbel langsdrijven, langzaam bewegend en veranderend van kleur in het licht. Binnen in de bel is iets waarvan ik niet goed kan onderscheiden hoe het eruit ziet. Toch weet ik wat het is: het begin van het leven. Wonderbaarlijk en tegelijk vertrouwd. Iets wat ik ken uit een tijd waaraan ik geen herinneringen heb. Deze wereld was er al vóór mijn geboorte, en nu weet ik het weer.

JANA

Wat is het hier stil. Heel rustig, dat is prettig maar vreemd; ook het bewegen is niet zoals gewoonlijk, het lijkt op de watergymnastiekles voor oudere dames. Er is een tegendruk waardoor alles langzamer gaat. Ben ik misschien werkelijk in het water beland? Het woord 'werkelijk' lijkt zijn betekenis te hebben verloren, ik keer het de rug toe want de omgeving trekt mijn aandacht. Ik merk dat alles wat ik zie lijkt te bewegen. Te vibreren. Waarschijnlijk ben ik aan het dromen. Als dat zo is overtreft mijn fantasie zichzelf: heuvel na heuvel geheel overdekt met bloemen in alle mogelijke kleurcombinaties. De verschillende kleuren vloeien in elkaar over, ze lijken op lagen aquarel over elkaar. Ook zie ik buitengewone planten, de bladeren sierlijk van vorm als lange, gevoelige vingers, ze deinen zacht op en neer als op voorbij komende windvlagen maar zelf voel ik geen wind, ik voel niets dan rust en stilte. Er is hier niemand behalve ik; deze wereld lijkt helemaal alleen voor mij te zijn.

LIZA

De luchtbel verplaatst zich langzaam boven de heuvels die rond zijn en zacht lijken. Ik volg hem, dat gaat vanzelf. Hier en daar staan bomen, ze hebben wolken toppen die heel zacht bewegen. Het lijkt op suikerspin. Af en toe komt er een plukje wolk los, zweeft weg en vervliegt in de lucht. Ik voel dat de wind een soort adem is, en dat ik zelf ook leef en adem. Dan ontdek ik een nieuwe beweging op een van de heuvels: daar is iemand.

JANA

Deze toestand van volkomen rust is zo weldadig dat mijn gedachten niet meteen op gang komen als ik de contouren zie van wat een mens blijkt te

zijn. Hoewel ik haar onmiddellijk herken duurt het even voor de naam in me ontwaakt. Op hetzelfde moment spreek ik haar uit.

LIZA

Het is te ver weg om haar gezicht te kunnen zien, maar ik hoor oma's stem om me heen. Ze zegt: 'Liza, kind, wat leuk dat je er ook bent. Maar... is dit wel de bedoeling?' Ik wil naar haar toe rennen, met wijdopen armen als een klein kind, maar rennen gaat blijkbaar niet – ik zweef in slowmotion naar de heuvel waarop ze staat. Ze ziet er heel rustig uit. Ze is lichter van kleur dan alles om haar heen, het lijkt alsof ze van binnenuit licht geeft. Ik verwacht dat ze me opvangt en vasthoudt maar vlak voor ik bij haar ben wervelt er ineens iets tussen ons door. Een jongen draait en wentelt met soepel gemak door de lucht. Hij duikt onder me door, komt weer omhoog, blijft een ogenblik hangen en kijkt naar mij.

Ik heb hem nooit eerder gezien maar ik ken hem, alsof hij al mijn hele leven naast me woont. Zijn ogen zijn heel helder. Ik blijf erin kijken. Dan hoor ik zijn gedachten: ga mee terug. Je hoort hier niet, in deze rust, je moet in beweging komen. Hij stort zich langs me heen, ik voel een golf die me mee wil voeren, ik wil ook mee – maar oma, wat doe jij? Oma's glimlach breidt zich uit en vermengt zich met alle kleuren om haar heen. Ze zegt: 'Ga maar kind, ik blijf hier nog even maar jij moet gaan.'

Er is geen keuze meer, ik ben al aan het teruggaan.

Ik ben al terug.

Ik ben hier.

Ze wordt wakker in een ziekenhuiskamer met plastic buizen om haar armen. Heeft ze haar armen gebroken? Maar dit is geen gips, dit zijn buizen – zijn dat, hoe heet het, dwangbuizen? Waarom moet ze in bedwang gehouden worden? Ze probeert zich te herinneren hoe ze hier terecht is gekomen. Is ze flauw gevallen op straat? Waar en hoe? De vragen volgen elkaar steeds sneller op. Paniek komt daaronder omhoog als lava, gestaag, onontkoombaar. Ze heeft vast te weinig gegeten en is flauw gevallen, meegenomen, onderzocht, haar ouders zijn opgebeld.

De lava voert de druk op in haar hoofd. Ze probeert uit alle macht om zich meer te herinneren. Welke dag is het, wat heeft ze de laatste tijd gedaan? Ze herinnert zich huisarrest, niet naar de manege mogen gaan, Julie die op vakantie is – en ineens landen haar gedachten in een helder beeld: samen met oma op straat, op weg naar de film. Een film in de bioscoop met liefde en zoenen erin, de Titanic. Oma die vroeg of ze al verliefd was. 'En oudere jongens dan? Of leraren?'

Ze voelde haar rooie kop vanwege Rogier, de leraar Nederlands, die ze wel een beetje leuk vindt, vooral als hij gedichten voorleest die hij zelf heel mooi vindt maar waar de klas om giechelt. Hij trekt zich daar niets van aan en richt zich tot degenen die wel luisteren. In haar klas is zij dat vooral en dan lijkt het alsof hij het speciaal tegen haar heeft. Julie zei ook al een keer dat Rogier haar wel vaak aankijkt. Ze zei snel hee rot op zeg, maar stiekem had ze dat zelf ook gedacht, niet dat ze op een leraar verliefd gaat worden, dus echt niet, want dat is het stomste, *loser*-achtigste wat je kunt doen. Bovendien is het tegen de wet om iets te hebben als de één ouder is dan zestien en de ander jonger. Zelfs een tongzoen is dan al verboden volgens Julie, je mag niet 'elkaars lichaam binnendringen', zo heet dat, gatver! Ze wil ook helemaal niet dat iemand haar lichaam binnendringt. Niet dat oma dat nou meteen bedoelde, maar toch kreeg ze een waanzinnig warm hoofd toen ze het vroeg – en zei daarom heel erg beledigd: 'Ik ben toch geen omgekeerde pedofiel ofzo!'

Waar oma enorm om moest lachen, midden op straat. Met die bulderlach waarover ze zich soms doodschaamt, oma Jana heeft een lach die je helemaal niet zou verwachten omdat ze er verder tamelijk oude damesachtig uitziet. Ze draagt truitjes met een col en ze heeft wit haar in een knot, een hele grote omdat haar haar heel lang en dik is. Alleen als je haar beter kent, zoals Liza, weet je dat ze helemaal niet netjes is zoals andere oude dames, want ze heeft gewoon geen manieren. Hoewel ze best weet hoe het hoort; als je met haar naar de bakker gaat zegt ze keurig (maar wel een beetje hard): 'Een goede middag!' als het middag is, en 'Goedemorgen!' als het nog ochtend is. Maar als ze dan staan te wachten zegt ze bijvoorbeeld ineens dat de kadetjes er echt uitzien om in te bijten, net lekkere ronde billen, en of Liza wel weet dat 'kadetten' een oud woord is voor billen en of dat nog weleens wordt gebruikt door jonge mensen? Zij fluistert dan: 'Oma, hou je kop!' waarop oma haar verbaasd aankijkt en zegt: 'Mijn kóp? Zei je dat nu werkelijk, vrijpostig kind? Dat zou ik vroeger niet in mijn hoofd moeten halen, om dat tegen mijn oma te zeggen. Je weet toch wel dat mensen geen kop hebben maar een hoofd? Net als paarden.' En dan tegen de bakkersvrouw: 'Wat léren die kinderen tegenwoordig op school, vraag je je weleens af, hè?'

En dat klinkt dan weer zo oude-damesachtig dat de bakkersvrouw antwoordt: 'Jaja, dat vraag ik me ook weleens af als ik mijn kinderen hoor praten.' Terwijl ze net nog zeker weten dacht dat oma volkomen mesjogge was met haar kadettenbillen. Over billen praat je niet in het openbaar. Net als over verliefd worden op leraren. Maar toen Liza haar erop wees dat dit tegen de wet is begon oma dus op straat keihard te lachen en hoewel ze iedereen naar hen zag kijken moest Liza toch meelachen want zo aanstekelijk als oma Jana lacht niemand. Tussen het bulderen door haalt ze dan diepe teugen adem die klinken alsof ze elk moment

het loodje kan leggen – wat nooit gebeurt, maar volgens haar moeder keek Liza als kleuter vaak bezorgd naar oma bij zo'n lachbui.

Als ze boos wordt is dat trouwens ook vrij zorgwekkend. Dat maakt minder lawaai maar dan wordt alles donker in haar gezicht. Dan ziet ze eruit als een grote zwarte wolk waar elk moment bliksem uit kan schieten om je vol in je borst te treffen, waardoor je de neiging hebt om onder de bank te gaan schuilen. Maar oma wordt gelukkig zelden boos op haar. Daar past ze wel voor op, ze weet precies wat wel en niet kan bij haar. Bijvoorbeeld: geen vragen over het verleden stellen. Ook wat dat betreft is ze anders dan de meeste oma's, die dolgraag over vroeger vertellen. Oma Jana laat niets los over de tijd voor mama geboren is. Liza heeft ooit één keer naar haar opa gevraagd. Toen kwam er zo'n enorme donderwolk dat ze het daarna nooit meer heeft gedurfd.

Al deze herinneringen aan oma Jana hebben niet meer dan een paar seconden in beslag genomen. Alles wat haar maakt tot wat ze is, samengebundeld in Liza's gedachten als een totaalprojectie van haar. Daaronder weet ze dat oma Jana de laatste persoon was die ze zag voordat er iets gebeurde waardoor ze nu hier ligt.

Ze zou misschien moeten proberen in de juiste volgorde terug te denken om uit te vinden wat er is gebeurd, maar iets in haar hoofd werkt niet zoals gewoonlijk. Het is moeilijk vast te stellen of er iets mis is met haar hoofd doordat daar een soort kortsluiting heeft plaatsgevonden of doordat iets haar tegenhoudt om zich te willen herinneren wat er is gebeurd. Omdat oma Jana waarschijnlijk de belangrijkste persoon in haar leven is, in ieder geval degene die haar het beste kent, beter dan haar moeder of haar vader of zelfs Julie...

Dit is het moment waarop iedereen tegelijkertijd binnenkomt, papa en mama en een zuster, en even later een dokter, en haar vertellen dat ze samen met oma een ongeluk heeft gehad en dat ze blij mag zijn dat ze nog leeft omdat het een heel grote vrachtwagen was. Dat zij allemaal ook heel blij zijn dat ze nog leeft en dat het allemaal goed zal komen omdat ze haar hoofd hebben geopereerd en dat dat heel goed is gegaan. En dat de buizen om haar armen daar alleen maar zijn voor het moment dat ze wakker zou worden, zodat ze haar armen niet kon buigen om aan de slangetjes van het infuus te gaan trekken of aan het verband om haar hoofd. Maar nu weet ze wat er is gebeurd en waarom ze verband om haar hoofd heeft, dus haalt de zuster de buizen eraf.

Liza voelt zich bevrijd omdat ze haar armen weer kan bewegen en is opgelucht dat ze niet in een dwangbuis lag omdat ze was flauwgevalen van te weinig eten.

Wat vreemd is, om opgelucht te zijn, want achter al die informatie ligt nog meer informatie die ze haar eerst niet willen vertellen. Maar ze kunnen niet anders omdat, als ze op haar vraag: 'waarom is oma niet hier?' zouden antwoorden: 'dat vertellen we later wel als je je wat beter voelt', of als ze zouden liegen dat alles

goed is – dan zou Liza misschien denken dat oma dood was en zo erg is het nou ook weer niet. Het is namelijk alleen maar dit: oma ligt in een coma. Oma Jana zou zelf misschien als enige lachen om het feit dat dat rijmt, maar dat kan dus niet want als je in coma ligt kun je niet lachen. Of eten, of praten, je slaapt zelfs niet, al lijkt het erop. Maar hopelijk, vast en zeker, wordt ze binnenkort weer wakker.

En nu, zeggen ze allemaal eensgezind, moet zij zelf proberen weer te gaan slapen, want hoe meer je slaapt hoe eerder je weer beter wordt. Ze zou ook best willen slapen want ze voelt zich heel erg moe. Maar het is erg vreemd om in een bed te liggen met papa die aan de ene kant zit en mama aan de andere kant. Omdat het gewoonlijk nooit meer gebeurt dat ze er allebei zijn, behalve bij het halen en brengen en op haar verjaardag, maar dan zitten ze nooit zo dicht bij elkaar in de buurt.

Daarom doet ze maar alsof ze in slaap valt, zodat ze weg zullen gaan, wat ze ook doen, eerst papa en wat later mama. Tot morgenochtend liefje, fluistert mama en aait haar, niet over haar hoofd zoals gewoonlijk, vanwege het verband, maar over haar arm. En nu ligt ze hier alleen en denkt aan morgenochtend en dat er dan een zuster komt met een soort ontbijt natuurlijk, misschien alleen licht voedsel, en ze kan dan zeggen dat ze geen trek heeft en dat vinden ze misschien niet zo raar, zo vlak na een operatie. Maar ze moet natuurlijk aansterken zoals dat heet, dus als ze een tijdje blijft zeggen dat ze geen trek heeft gaan ze haar misschien voedsel toedienen op een andere manier. Gedwongen voeding, zoals dat op internet heet. Door slangetjes. Dat zullen ze bij oma Jana ook wel doen trouwens.

‘Neem een lekker stuk appeltaart kind,’ hoort ze oma zeggen. ‘Waarom niet? Je kunt het hebben. Je kunt er wel tien hebben, je lijkt wel alleen in de lengte te groeien.’

‘Ik hou niet zo van zoet, dat weet je toch oma.’

‘Nou, vroeger anders wel, ijsjes, chocola – alles ging erin als koek. Je bent toch niet aan de lijn, hè? Zoals meisjes tegenwoordig veel te jong doen?’

Ze kijkt haar doordringend aan maar noemt het woord niet dat ze in gedachten heeft. Oma weet dat ze sommige woorden niet moet noemen, niet zoals haar moeder zou doen als die iets in de gaten zou hebben. Oma Jana en Liza lijken op elkaar, daarom heeft ze alles door wat Liza doet, maar daarom dringt ze ook niet aan met haar appeltaart, ze neemt er zelf een, met slagroom, zichtbaar en hoorbaar genietend van elke hap, en ze laat Liza aan haar muntthee. Als ze klaar zijn zegt ze voldaan dat het goede appeltaart was, verse en met genoeg kaneel. ‘Kom, we gaan, anders komen we nog te laat voor de film. Ben je klaar voor romantisch drama op het witte doek?’

JANA

Er is iets veranderd. Alles is schemerig geworden, vager zichtbaar. Nu Liza verdwenen is ben ik hier alleen. Ik wacht, maar waarop is me niet duidelijk. Ik was er zeker van dat Liza terug moest – over mezelf heb ik geen enkele zekerheid behalve dat ik hier ben, in deze wachtende leegte waarin een vraag hangt als een druppel in een grot die moet vallen. Maar er zijn geen woorden waarin de vraag wordt gesteld, ik kan er niet over nadenken, ik kan hem alleen voelen. Ik voel een zekere onrust die angst zou kunnen worden. Wat bepaalt dat iets uitgroeit tot angst? Ikzelf natuurlijk. Maar merkwaardig genoeg weet ik niet meer precies wie 'ikzelf' is. Ben ik hier wel echt? Het antwoord hierop komt omhoog met een kracht die me opneemt en in een razende snelheid meevoert. Het volgende moment ben ik in volkomen duisternis. Duisternis als een luchtdruk die me omhult, me vasthoudt in een stevige, innige greep. Er is iets dat door mij herinnerd wil worden.

Wat is het? Waar is het?

Een herinnering heeft een plek nodig. Waar was ik toen ik nog wist wat ik nu niet weet? Ergens, lang geleden.

Zo begon ik altijd mijn verhalen voor Liza: Lang geleden, in een land ver van hier.

LIZA

Het was helemaal totaal eigen schuld – ze liepen door rood, ze letten niet op. Ze herinnert zich de spiegel van de vrachtauto die op haar af kwam. Maar ze herinnert zich geen pijn. Oma schijnt ook geen pijn te hebben, dat is een voordeel van coma.

Zelf krijgt ze pijnstillers waar ze duf van wordt en bijna de hele dag door ligt te slapen. Er waren dromen die ze zich niet herinnert maar waardoor ze nog steeds moe is, alsof ze gymles heeft gehad zonder ook maar een mandarijntje als ontbijt.

Ze heeft nog niet gegeten hier, wel vruchtensap gedronken. De zuster zei alleen heel lief: nog geen eetlust hè, dametje? Dat komt wel weer hoor. Laat maar weten als je ergens trek in hebt. Ze heeft altijd wel ergens trek in, althans ze kan zich voorstellen hoe het is om iets te eten en dat het lekker is, maar om het dan niet te eten is toch beter, want dan komt er niet dat volle, zware gevoel daarna.

Alleen met Julie, bij de manege, dan eet ze weleens wat Julie haar aanbiedt: een stuk banaan, zelfs een keer chocola. Julie is de enige bij wie ze dat lichte gevoel evengoed heeft, het gevoel dat er mogelijkheden zijn. Dan voelt het delen van een banaan beter dan een lege maag. Dan is die banaan geen brandstof voor zware, duistere gedachten, maar voor de belofte van vriendschap die Julie is.

De manege is een wereld die nog meer belooft. De geur die er hangt als je binnenkomt, het verzorgen van de paarden, het rijden, je kunt je voorstellen dat je zo zou rijden over de prairie, zoals in westerns. Vroeger zag ze zichzelf daarin, helemaal alleen rijdend op een paard, met enkel een deken en water bij zich, lonely cowgirl on the road to nowhere. Maar toen kwam Julie bij haar in de klas en werd ook lid van de manege. En er bleken andere meisjes te bestaan die zich voorstellen dat ze later, als school eindelijk klaar is, op een paard de wereld over reizen in plaats van met een topje aan op Ibiza in een disco op en neer te springen zoals in die jongeren-vakantieprogramma's op tv.

Sindsdien ziet Liza twee meisjes op paarden naast elkaar de verte in rijden en lange schaduwen werpen tot aan de op hen neerkijkende meedogenloos ruige bergen. Een bruin en een wit paard met daarop een mager, roodharig en een lang, blond meisje met achter zich op het zadel dekens, water en een tros bananen.

Maar toen ging Julie op vakantie, drie weken geleden, en reed ze ineens weer alleen in de vallei. Alleen niet uit eigen vrije wil zoals vroeger. Vroeger was ze in de manege het liefst op zichzelf met de paarden, blij om weg te zijn van de blikken en opmerkingen op school die maken dat ze onzichtbaar wil zijn. En weg van thuis waar haar moeder elke dag vraagt hoe het was op school – zodat ze verhalen moet verzinnen over groepen gearmde vriendinnen die zo'n mega-boeiend leven leiden dat ze er altijd honger van krijgen en haar meeslepen naar snackbars om hun zakgeld uit te kunnen geven aan patat en kroketten. Waardoor haar moeder het niet zo erg vindt dat ze geen honger heeft, hoewel ze natuurlijk beter de gezonde groente kan eten die zij voor haar heeft gekookt. Patat is ook aardappel, zegt ze dan en mama antwoordt dat ze al dat vet gelukkig best kan hebben maar dat ze tenminste wat groente moet eten en dat doet ze dan ook, groente is niet zo zwaar op de maag en de rest van de dag heeft ze niets gegeten dus dan kan het wel.

De laatste tijd, nu ze vroeger op moet voor haar nieuwe werk, kunnen mama's adelaarsogen niet meer alles in de gaten houden. Ze weet bijvoorbeeld niet dat Liza niet ontbijt, alleen lunch maakt, om het niet te laten opvallen dat er nog teveel brood over is. En ook om op school een broodtrommel te hebben waarmee ze ergens kan gaan zitten in de pauze. Om vervolgens alleen thee of sap te drinken. Sinds ze niet meer alleen zit wordt het wel moeilijker om niet te eten op school, Julie is net als oma Jana, ze heeft alles meteen door. Soms, als Julie vraagt of ze geen honger heeft, neemt ze dan toch maar een halve boterham, en moffelt de andere helft weg zodat het lijkt of ze een hele heeft gegeten. Hier in het ziekenhuis kan ze niet zo makkelijk iets wegmoffelen.

JANA

De zon werpt zijn eerste stralen vanachter de donkere heuvel. Soms, als het feest is, bijvoorbeeld op de dag van de Arbeid, branden daarboven vuren tot diep in de nacht. Nu is het ochtend en er is nog niemand behalve wij, we treden het bos aan de voet van de heuvel binnen als een geheim, verboden gebied. Om ons heen de geur van bomen waarvan ik de naam niet weet. Af en toe verschijnen onze gezichten in het vroege licht dat het bos hier en daar doorlaat, het bos waar hij de weg kent en waarin we hand in hand lopen. Niet voor het eerst wekte onze nabijheid vannacht zoveel energie in ons op dat slapen onmogelijk was. Maar deze nacht zijn we daarbij halverwege op een muur gestuit die de nabijheid belemmerde. Er kunnen tussen ons geen geheimen bestaan. Nu zijn we onderweg naar de enige juiste plaats, die hij De Speciale Plek noemt, waar ik me van het verleden zal bevrijden. Binnen enkele ogenblikken, als de zon boven de heuvel uitkomt, als het oranje losbarst over het dal, zullen we er aankomen. Bij de boom die beschutting biedt tegen het daglicht en de wereld. Beschutting is noodzakelijk bij het delen van iets wat nooit eerder is gedeeld. Dan zal hij mijn hand vasthouden en de woorden zullen door me heen naar buiten komen. Dan zal ik niet langer alleen zijn maar samen, en schuldig aan verraad.

LIZA

Vandaag mag mama haar heel even meenemen in een rolstoel om bij oma te kijken. Vijf minuten, omdat Liza het zo graag wil. Oma lijkt veel kleiner dan anders in dat grote witte bed – gewoonlijk ziet ze haar nooit liggend natuurlijk. Maar verder ziet ze er heel rustig uit, en toch eigenlijk net alsof ze slaapt.

Papa denkt dat iemand in coma niet kan horen wat er tegen haar gezegd wordt, of in ieder geval niet begrijpen, omdat de hersenen niet goed werken. Maar mama zegt dat papa dat niet zeker kan weten, dat hij geen hersendokter is maar cardioloog, en als je alles van harten weet zegt dat niets over je kennis van hersenen. En dat er zelfs verhalen zijn van mensen die officieel dood waren op de operatietafel, die toch weer levend werden en later precies konden vertellen wat er tijdens de operatie werd gezegd.

Volgens papa zijn dat indianenverhalen, maar mama heeft het in een boek gelezen. Wat nog geen bewijs is dat iets waar is, maar Liza gelooft mama hoewel ze gewoonlijk met dit soort wetenschappelijke dingen eerder papa zou geloven. Eigenlijk is dit iets wat niemand zeker kan weten, dus gelooft ze wat ze het liefste wil geloven. En dat is dat oma het zou kunnen horen als ze tegen haar praten, en dat ze ernaar zou luisteren als mama tegen haar zegt dat ze wakker moet worden. Niet dat oma vaak luistert naar wat mama zegt.

Mama zegt dat Liza best iets tegen oma kan zeggen om te laten merken dat ze er is. Maar behalve mama is er ook een zuster bij en helemaal voelt het nogal raar om tegen oma te gaan praten terwijl ze haar ogen dicht heeft. Ze staart naar oma's dichte oogleden met de fijne adertjes erop, als roze bladeren waar de zon doorheen schijnt. Ze vraagt zich af of er daarachter ook licht is, ze probeert door haar oogleden heen te kijken en zich te herinneren hoe oma's ogen eruit zien – en ineens is het alsof ze daarbinnen is, ze weet dat oma haar ogen niet open heeft omdat ze niet hier is. Want nu bevindt ze zich in een vreemde wereld waar ze eerder was en waar oma Jana ook was, in een landschap met glooiende heuvels en doorschijnende kleuren. Het is niet zoals een vage herinnering aan een droom, een glimp van een beeld dat verschijnt aan de oppervlakte, net genoeg voor een vermoeden van het verhaal daaronder dat in de diepte verscholen blijft. Dit is alsof ze wordt opgenomen in een film die zich om haar heen afspeelt. Ze kan alles om zich heen zien zonder links of rechts, onder of boven te kijken. Ze ademt de omgeving in zoals je gewoonlijk lucht inademt.

Dan stoot mama haar aan, ze kijkt op en wordt meer dan een beetje draaiërig, gelukkig zit ze in de rolstoel. Mama ziet meteen aan haar dat er iets is en vraagt of het goed gaat, maar ze heeft geen woorden hiervoor, ze weet alleen dat ze nu alleen moet zijn. Ze vraagt of ze terug mag naar haar kamer omdat ze graag weer wil liggen. En natuurlijk wordt mama meteen enorm bezorgd, dus zodra ze in bed ligt zegt ze dat het al veel beter gaat, nee echt je hoeft de dokter niet te halen, ga maar weer terug naar oma, ik wil nu graag even uitrusten, dat is alles. Na veel aandringen gaat mama weg en kan ze eindelijk haar ogen dichtdoen om de beelden te laten komen.

De zachte wind omhult haar, draagt haar terwijl ze haar blik rond laat drijven. De kleuren leven, bewegen langs elkaar en door elkaar heen in een dans waaraan ze meedoet omdat ook zij leeft en beweegt. Ze laat zich overspoelen door de ongelooflijke vanzelfsprekendheid van het geluk.

Maar dan ebt het weg. Waarom ging ze terug naar de gewone kleuren in de gewone wereld? Dáár was immers de echt echte wereld, daar voelde ze zich meer thuis dan ooit op deze wereld. Dus wat doet ze dan hier?

Ze schaamt zich ineens een beetje dat ze geen moment aan hen heeft gedacht toen ze daar was, mama en papa ieder aan een kant van haar bed, met nog traan-sporen van de zojuist doorstane angst, we zijn zo blij dat je nog leeft. Op dat moment was ze ook heus blij voor ze. Maar nu weet ze dat ze niet alleen oma heeft gemist de afgelopen dagen. Alles waardoor ze geluk heeft dat ze nog leeft – om met papa of mama leuke dingen te kunnen doen en weer met Julie naar de manege te gaan en naar school als ze weer beter is, en daar de leraar Nederlands weer zien – dat alles lijkt vaal en leeg als ze haar ogen dicht doet en ze weer

opent in het wonderlijke heuvellandschap. Daar was hetgene waarnaar ze altijd heeft verlangd, met een onbestemd verlangen. Maar ineens was er die jongen, met de ogen die ze herkende, en waarmee hij haar overhaalde om terug te gaan. Ze voelde toen dat ze dat lang verlangde gevoel zou kunnen omarmen met haar armen en vastpakken met haar handen, dat ze het zou kunnen meenemen als een opvouwbaar pakketje, iets waarin ze later lucht zou kunnen blazen en waar ze voortaan op zou kunnen drijven, een opblaasreddingsboei waardoor van nu af aan alles makkelijker zou zijn. Het was het gevoel dat alles mogelijk was waardoor ze terug wilde gaan. Het leek toen heel helder en logisch, het maakte alles licht en ruim. Maar nu voelen haar hoofd en armen en benen te zwaar om ooit nog op te kunnen tillen en lijkt het haar iets volkomen onmogelijks om op een gevoel te kunnen drijven.

Zou oma Jana wel wakker willen worden? Zij is niet iemand die zich door iemand anders laat overhalen om terug te gaan naar de wereld. Zeker niet door een paar mooie ogen. Oma Jana wil sowieso geen man, dat heeft ze haar meer dan eens laten weten, in ieder geval niet een voor vast, dat is verleden tijd en geeft teveel gedoe. 'Ik heb al zo lang mijn eigen leven, daar past geen man meer in.' Zij heeft alleen haar kleindochter Liza en haar dochter Nora om voor terug te komen, en de vraag is: wil ze niet liever daar blijven, rustig en gelukkig tussen die heuvels, en is het dan niet egoïstisch van Liza om te willen dat ze hier terugkomt?

Of misschien is het allemaal toch een droom geweest, een droom die helderder was dan andere. Hoe weet je zo iets? Gewoonlijk vervaagt een droom achteraf, totdat er bijna niets meer van over is, alleen de rest van een stemming, een enkel beeld. Heel soms is er een droom die blijft, een herinnering waar je met je hele lichaam naartoe wil springen. Zoals dromen waarin je kunt vliegen, Liza heeft er drie gehad en herinnert zich die net zo duidelijk als zwemmen in de zee, of het klimmen op de klimmuur op haar tiende verjaardag.

Zijn dat soort dromen een voorproefje van iets wat ergens echt bestaat?

JANA

Dit wilde ik me niet herinneren: in tweeën uiteen vallen, de helft van mij die afsterft. Het gemis van wat ik daarna in mezelf probeer terug te vinden, steeds opnieuw, bij degenen voor wie ik een liefdevol persoon zou willen zijn. Een persoon die nabij is. Misschien is het bij Liza gelukt. Aan Nora gaf ik wat ik had om haar te geven, maar hetgene wat ze echt wilde gaf ik haar niet: haar vader.

Ze was een deel van mij en een deel van hem, en steeds als ik hem in haar dacht te zien stond alles stil. Uiteindelijk heb ik de herkenning uitgeschakeld.

Ik besloot dat ze het recht had om een eigen persoon te zijn, een uniek mens zoals iedereen. Vanaf toen stond ze verder van me af, ze werd degene die ik op de wereld had gezet, ik gaf haar voedsel en onderdak, hulp en advies, en de vrijheid om op te groeien tot wie ze zelf wilde zijn. Behalve de vrijheid om naar hem te vragen. Ik kon de woorden niet vormen die hem werkelijk zouden maken, de verre droom in het verleden zouden wekken. De droom moest daar blijven, diep in slaap. De gedachte aan zijn werkelijkheid was een golf van pijn die de oppervlakte niet mocht bereiken. Dat zou de mogelijkheid openen om hem weer te zien. En dan zou alles opnieuw beginnen, ik zou weer ontdekken dat ik het onmogelijke niet mogelijk kon maken. En weer van binnen worden verscheurd en de helft van mij verliezen, het gemis opnieuw moeten voelen en weten dat het door niets anders vervangen zou worden. De herinnering is er nu, even levend als ooit de werkelijkheid. Ik heb hem al die jaren geen aandacht geschonken, geen water gegeven, de vruchtbare bodem waarop hij ooit bloeide laten uitdrogen en verpulveren in de tijd. Maar niets is vergaan, blijkbaar leefde hij voort op eigen kracht. Nu ik hier ben blijkt alles er nog te zijn, precies zoals het was.

Het land van het verleden ontrolt zich om me heen. Overal waar ik kijk springen herinneringen over tijd en ruimte en raken mijn blikveld nu hier, dan daar. De kleuren van ons gedeelde leven doemen op uit de grijze vergetelheid en wat steeds weer bovenkomt met de verwachting en teleurstelling en hoop en angst en moed en ontkenning, wat me bespringt in al zijn verschijningen is de schaamte. De schaamte over wie ik was, wie ik had willen zijn en niet ben geworden, wie ik wel ben geworden en nooit had gedacht te zullen zijn. De schaamte sijpelt aan alle kanten langs me, maakt alles in en om me heen zacht en drassig, ik zak weg, er is niets dat overblijft. Ik heb alles laten wegglijden en nu glijd ik zelf weg, ik keek machteloos toe en nu – wie kijkt er nu toe? Wie beschouwt alles wat er niet meer is, en wat er van mij over is?

LIZA

Oma Jana kent elke uitdrukking die er bestaat.

Oma, wat betekent: iets dat zijn schaduw vooruit werpt?

Als je met de zon in je rug loopt, volg je je eigen schaduw – die is jou net een stap vooruit in de toekomst. Gebeurtenissen hebben ook een schaduw, en als je goed oplet kan je die al zien voordat de gebeurtenis er is.

Liza denkt aan deze uitdrukking als ze in de spiegel kijkt die ze aan de zuster heeft gevraagd. Blijkbaar wierp het ongeluk zijn schaduw vooruit. De vrachtwagen niet, die zag ze pas op het allerlaatste moment. Maar iets in haar wist al van tevoren dat het zou gaan gebeuren. Want ze had alvast haar haar afgeknipt.

Mama was woedend toen ze het zag, zoiets belangrijks beslis je toch niet zo maar ineens in je eentje. Ze hadden het er zelfs nooit over gehad. Het was een impulsieve actie. Wat stom van je om zoiets zo impulsief te doen – je mooie lange haar! Wie weet groeit het nooit meer zo lang terug.

Liza had wel verwacht dat ze zoiets zou zeggen, daarom had ze ook niet gevraagd of het mocht. Ze is dertien jaar en acht maanden, dertien-en-twee-derde, en kreeg er ineens zin in om haar lange haar af te knippen in deze vakantie waarna ze naar de tweede klas van de middelbare school gaat. De klas die begint met een werkweek waaruit altijd iedereen verliefd terugkomt, zegt Julie die een jaar ouder is dan zij omdat ze op haar vorige school in de eerste al is blijven zitten. De werkweek die ze nu waarschijnlijk niet gaat meemaken omdat ze in een ziekenhuisbed ligt en nog niet eens een film mag kijken of een boek lezen.

Waardoor haar gedachten over elkaar heen buitelen als balletjes in een bingo-machine. De kapper zei trouwens dat ze er een heel mooi hoofd voor had, voor kort haar, perfect rond zei hij, dus ze had helemaal geen spijt, ook niet toen mama zo boos was dat ze huisarrest kreeg en niet naar de film mocht met oma zoals haar was beloofd de dag ervoor. In plaats daarvan keek ze de hele avond op haar kamer in twee spiegels, zodat ze zowel de voorkant als de zij- en achterkant van haar nieuwe hoofd kon zien. Ze voelde zich als een filmster. Het was alsof ze van buitenaf zichzelf kon zien in de film van haar leven, een tiener in haar tienerkamer met haar tienerprobleempjes zoals een boze moeder en huisarrest.

Natuurlijk moet er in een film méér drama gebeuren dan dat, en zo ging het dan ook: het domme kind liep met haar hoofd tegen een vrachtwagen en belandde in het ziekenhuis. Waar ze pas drie dagen na het ontwaken uit haar bewusteloosheid de zuster om een spiegel vroeg. Gek genoeg was ze de kapper helemaal vergeten, ze vroeg naar de spiegel om het verband om haar hoofd te bekijken, en of haar gezicht er nog hetzelfde uitzag. Onder het verband uit staken korte piekjes haar die heel rood afstaken tegen het wit. Toen ze de zuster ernaar vroeg zei die: we hebben alleen een rondje bovenop geschoren voor de operatie. Toen pas herinnerde ze zich de kapper weer, en het huisarrest. Als ze die dag wél naar de film had gemogen waren ze niet later op dat ene moment, op die ene plek, tegen een vrachtwagen aan gelopen. Dus eigenlijk is het allemaal mama's schuld. Mama zou het daar vast niet mee eens zijn, zij zou zeggen dat in dat geval de schuld bij haar besluit ligt om naar de kapper te gaan. Maar dat was geen besluit, het was een impuls.

Zo langzaam komen alle stukjes van haarzelf terug. Ze moet ze ordenen zodat ze begrijpt in welke volgorde alles is gegaan. Als er ook maar iets een beetje anders was gelopen was het ongeluk niet gebeurd. Maar dan was ze ook niet daar geweest, met oma, in die andere wereld.

JANA

In de duisternis weg te zakken is aangenaam, gemakkelijk, ik hoef niets te doen. Het duister is een gelei-achtige substantie die me in zich opneemt. Ik kan erin ademen, horen en zien, maar zie alleen diepere duisternis. Er bestaan geen herinneringen, geen woorden. Hier heerst rust. Maar geen stilte. Ergens ver weg klinkt een geluid, een mechanisch, dof gedreun dat blijft aanhouden, regelmatig, alsof er wordt gewerkt aan iets wat nooit af komt. Het geluid stoort me niet, het is er gewoon, ik ben er gewoon. Ik weet niet hoe lang ik hier ben, of zal zijn. Het kan me ook niet schelen. Niets kan me iets schelen. Ik ben hier.

Dit is mijn wereld.

Hier in het niets, waar ik niets ben.

Het gedreun houdt aan, slaat de maat, gaat altijd door.

Er is alleen hier, alleen dit, alleen nu.

Nu.

Nu.

Nu.

Nu.

Tot.

Totdat.

Op den duur.

De tijd beweegt kennelijk toch, heel traag, of beweeg ik? Iets verandert. Ik word me langzaam, steeds iets meer, bewust van iets: ik hoor hier niet. Ik ben geen onderdeel hiervan. Ik ben hier gevangen. Ik voel een groeiende onrust. Ik weet niet waarheen, maar ik moet hier weg. Hoe?

Op dit moment zie ik boven me een wit licht verschijnen. Het draait om en om zijn kern, spreidt zich dan uit, het glanzende licht is nu overal, het pulseert van leven. Het is dit leven dat in me wakker maakt: hiervan maak ik deel uit.

Ik leef ook.

Ineens opent het licht zich en ik word erdoorheen getrokken met een enorme kracht en snelheid. Het volgende moment bevind ik me boven een landschap. Velden van kleur en geur strekken zich uit beneden me, er is muziek die stroomt als water, helder en vloeiend, de muziek kan ik proeven, de kleuren kan ik horen. Alles beweegt samen en ik ben onderdeel van dit alles. Er is een warme wind om me heen waarin ik een levende aanwezigheid gewaar word. De wind is alleswetend en allesbegrijpend en draagt me, zodat ik gewichtloos drijf te midden van alles. Plotseling verlang ik er hevig naar om deze dragende kracht in mezelf te voelen. Ik wil zelf alles weten, alles begrijpen.

'Ik wil het zien,' zeg ik. De woorden komen uit mijn binnenste alsof ik ze uitadem, als een wolkje stoom.

'Wat wil je zien?' vraagt de wind.

'Alles wat er is gebeurd, ik wil het zien zoals het was.'